

Werktijden van de werkzame beroepsbevolking

Ingrid Beckers

Ruim de helft van de werkzame beroepsbevolking werkte in 2002 op onregelmatige tijden. Werken in de avonduren en op zaterdag komt het meeste voor. Daarna volgen respectievelijk het werken op zondag en 's nachts. In de periode 2000–2002 is hierin weinig veranderd. Er zijn meer mannen dan vrouwen die op onregelmatige tijden werken. Daarnaast werken jongeren vaker op onregelmatige tijden dan mensen in andere leeftijdscategorieën.

In 2002 werkten negen van de tien zelfstandigen wel eens op onregelmatige tijden. Vooral op zaterdag en in de avonduren wordt door hen veel gewerkt. De bedrijfstak waar het meest op onregelmatige tijden wordt gewerkt is de horeca. Negen op de tien werknemers in de horeca werken wel eens op onregelmatige tijden. Daarnaast wordt veel op onregelmatige tijden gewerkt in de landbouw, de cultuur en overige dienstverlening, vervoer en communicatie en in de handel.

1. Inleiding

In dit artikel worden gegevens gepresenteerd over de werktijden van de werkzame beroepsbevolking. In de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS wordt aan mensen gevraagd of ze wel eens op onregelmatige tijden werken. Ook wordt gevraagd naar het werken in ploegendienst. Personen die op werkdagen, overdag werken worden tot de personen met regelmatige werktijden gerekend. Personen die wel eens 's avonds, 's nachts of in het weekend werken worden tot de personen met onregelmatige werktijden gerekend.

Met ingang van oktober 1999 zijn de vragen in de EBB naar de werktijden verbeterd. In paragraaf 2 wordt de nieuwe vraagstelling over werktijden beschreven en wordt de trendbreuk die hiervan het gevolg is uitgelegd. In paragraaf 3 wordt de nieuwe tijdreeks vanaf 2000 gepresenteerd.

2. Nieuwe tijdreeks regelmatige en onregelmatige werktijden

2.1 Verbeterde vraagstelling vanaf oktober 1999

Met ingang van oktober 1999 zijn de vragen in de EBB naar werktijden veranderd. De vraagstelling is onder meer verbeterd om meer zicht te krijgen op het voorkomen van verschillende vormen van onregelmatige werktijden. Aan respondenten wordt gevraagd of zij 's avonds, 's nachts, op zaterdag of op zondag werken. Op elk van deze vragen kan de respondent bevestigend antwoorden. Aan werknemers die aangeven wel eens 's avonds en/of 's nachts te werken, wordt gevraagd of zij in ploegendienst werken. Wanneer een respondent hierop bevestigend antwoordt, wordt gevraagd in hoeveel ploegen hij of zij werkt.

2.2 Trendbreuk in cijferreeks

Bij de analyse van de nieuwe vraagstelling bleek dat de tijdreeks van de onderverdeling naar regelmatig en onregelmatig werk niet zonder meer gecontinueerd kon worden. In de vragenlijst t/m oktober 1999 konden respondenten alleen 'ja' of 'nee' antwoorden op de vragen naar avond- en nachtwerk. In de nieuwe vraagstelling daarentegen is de antwoordcategorie 'ja, soms' toegevoegd. Gebleken is dat een deel van de respondenten die in de nieuwe vragenlijst 'ja, soms' antwoorden met de oude vragenlijst 'ja' geantwoord zou hebben en een deel zou 'nee' geantwoord hebben. Het is daardoor niet mogelijk om respondenten die 'soms' avondwerk en/of 'soms' nachtwerk verrichten eenduidig toe te delen. Alleen als dat wel zou kunnen, zouden tijdreeksen voortgezet kunnen worden. In de gegevens vanaf 2000, worden de personen die 'ja, regelmatig' en de personen die 'ja, soms' antwoorden op de vragen naar onregelmatige werktijden samengevoegd. Zo ontstaat er een totaalbeeld van alle mensen die wel eens op onregelmati-

Staat 1
Werkzame beroepsbevolking 15–64 jaar, regelmatige en onregelmatige werktijden, 1992–2002

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
	x 1 000										
Totaal ¹⁾	5 885	5 925	5 920	6 063	6 187	6 400	6 609	.	6 917	7 062	7 125
	%										
Regelmatige werktijden	52	54	53	52	51	51	50	.	43	45	45
Onregelmatige werktijden	48	46	47	48	49	49	50	.	57	55	55

¹⁾ Totaal = inclusief onbekenden.

ge tijden werken. In tabel 1 wordt de oude tijdreeks naast de nieuwe tijdreeks gepresenteerd. Er is een trendbreuk te zien tussen de gegevens tot en met 1998 en de gegevens vanaf 2000.

Gegevens over 1999 zijn door de invoering van de nieuwe vragen niet te maken, doordat de vraagstelling in 1999 lopende het jaar is gewijzigd. Gegevens op basis van de oude en de nieuwe vraagstelling zijn – als gevolg van de trendbreuk – niet te combineren tot één cijfer over onregelmatige werktijden.

2.3 Beter beeld verschillende typen onregelmatige werktijden

Voorheen werden respondenten steeds maar in één categorie van de onregelmatige werktijden ingedeeld. Personen die zowel nacht- als avondwerk verrichten, werden bij nachtwerk ingedeeld. In de cijfers over het avondwerk werden ze niet opgenomen. Vanaf 2000 worden deze personen in beide categorieën ingedeeld. Hierdoor ontstaat een beter beeld van het totale aantal personen dat op bepaalde tijden werkt. Omdat personen meer dan één keer ingedeeld kunnen worden, betekent dit dat de som van de percentages boven de 100 procent uit kan komen. Ook betekent dit dat er een trendbreuk is ontstaan in de tijdreeks; de gegevens over de verschillende typen onregelmatige werktijden van vóór en na 2000 zijn niet vergelijkbaar. Met ingang van 2000 is daarom een nieuwe tijdreeks naar verschillende typen onregelmatige werktijden gestart.

3. Regelmatige en onregelmatige werktijden

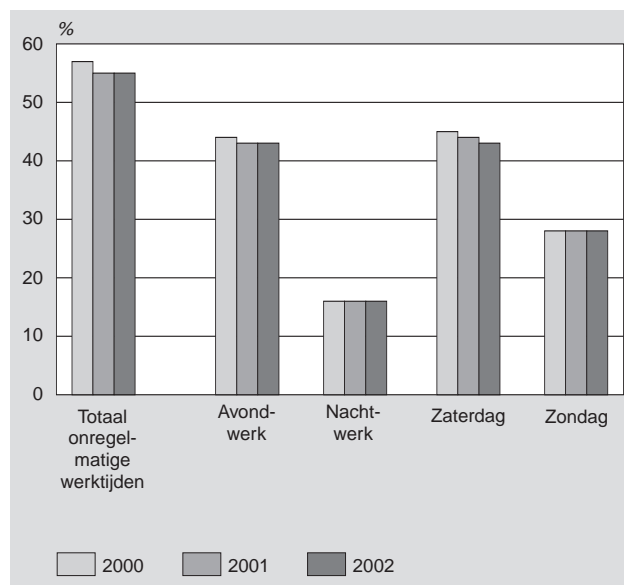
3.1 Ruim de helft werkzame beroepsbevolking werkt op onregelmatige tijden

In 2002 werkte 45 procent van de werkzame beroepsbevolking op regelmatige tijden. In 2000 was dit cijfer met 43 procent iets lager. Dit betekent dus dat ruim de helft van de werkzame beroepsbevolking op onregelmatige tijden werkt. Werken in de avonden en op zaterdag komt het meeste voor. Ruim vier van de tien werkenden werken 's avonds. Een even groot deel van de werkenden werkt wel eens op zaterdag. Bijna 30 procent werkt wel eens op zondag en 16 procent werkt 's nachts. In de periode 2000–2002 is hier weinig in veranderd. Alleen het werken op zaterdag lijkt iets af te nemen.

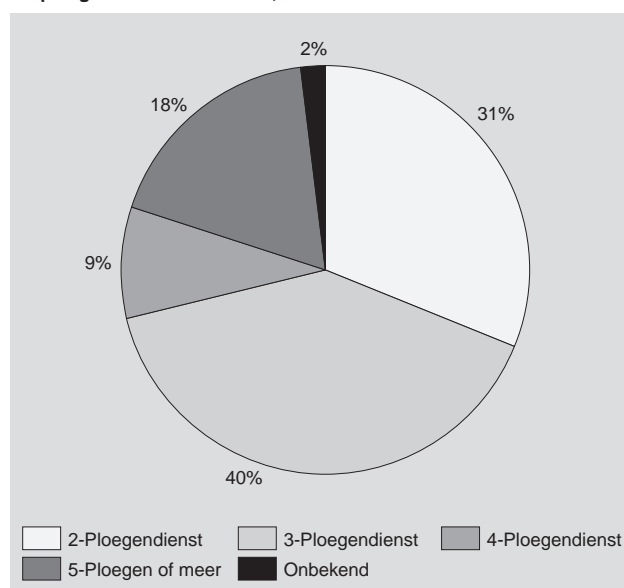
3.2 Ruim 500 duizend werknemers werken in ploegendienst

In 2002 waren er ruim 500 duizend werknemers die werken in ploegendienst. Vier van de tien werknemers die in ploegen werken, doen dat in drie verschillende ploegen. Drie van de tien werken in twee ploegen. De rest werkt in vier of meer verschillende ploegen. Het aantal werknemers dat in ploegen werkt, is sinds 2000 licht gedaald. De verhouding in aantallen ploegen waarin gewerkt wordt, is niet veranderd sinds 2000.

1. Werkzame beroepsbevolking 15–64 jaar, onregelmatige werktijden, 2000–2002

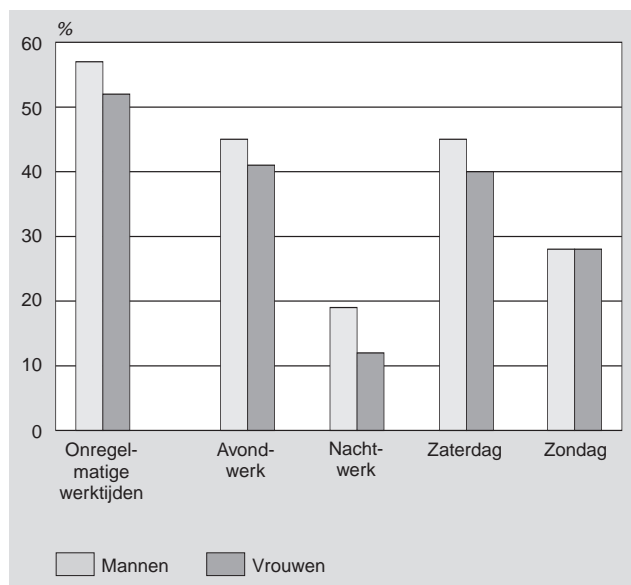
2. Werknemers 15–64 jaar die werken in ploegendienst naar aantal ploegen waarin ze werken, 2002

3.3 Meer mannen dan vrouwen werken op onregelmatige werktijden

Er zijn meer mannen dan vrouwen die werken op onregelmatige werktijden. In 2002 werkte van de werkzame beroepsbevolking 57 procent van de mannen en 52 procent van de vrouwen wel eens 's avonds, 's nachts of in het weekend. Voor alle onregelmatige werktijden geldt, dat er meer mannen zijn dan vrouwen die op die tijden werken. De enige uitzondering hierop is de zondag. Zowel van de mannen als van de vrouwen werkt 28 procent op zondag. Het grootste verschil is te zien bij het werken 's nachts. Onder de mannen werkt 19 procent 's nachts, onder de vrouwen is dat 12 procent.

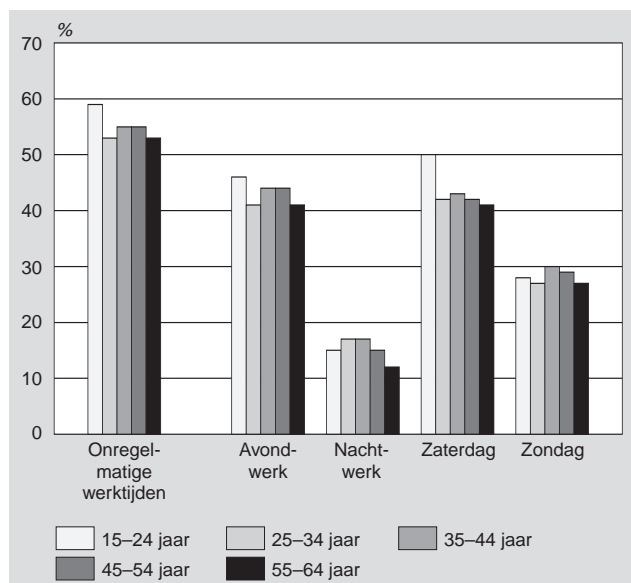
3. Werkzame beroepsbevolking 15-64 jaar, onregelmatige werktijden, naar geslacht, 2002

3.4 Veel jongeren werken op zaterdag

Jongeren werken vaker op onregelmatige werktijden dan mensen in andere leeftijdscategorieën. Bijna zes op de tien 15-24-jarigen werkten in 2002 op onregelmatige tijden. Wat daarbij het meest in het oog springt, is dat de helft van de jongeren op zaterdag werkt. Dit komt doordat scholieren en studenten vaak een bijbaantje hebben op zaterdag. Daarnaast wordt onder jongeren meer dan binnen de andere leeftijdsgroepen in de avonduren gewerkt. Voor 55-plussers geldt dat zij het minst werken op onregelmatige werktijden. Met name 's nachts werken zij veel minder vaak dan anderen.

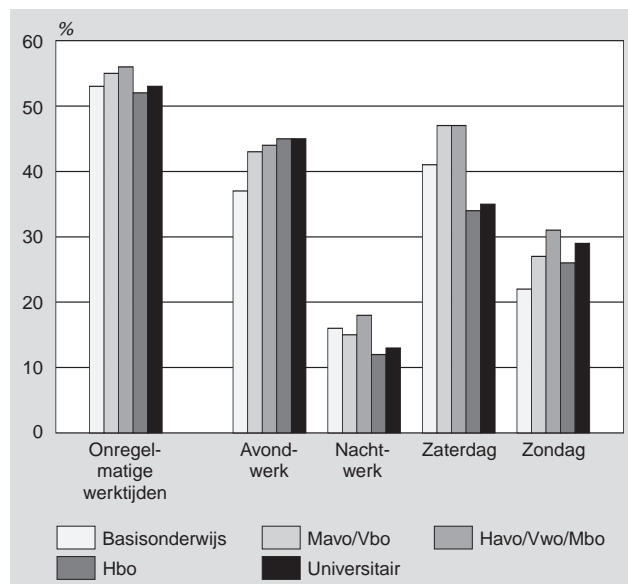
4. Werkzame beroepsbevolking 15-64 jaar, onregelmatige werktijden, naar leeftijd, 2002

3.5 Onregelmatige werktijden komen voor bij mensen met verschillende opleidingsniveaus

Binnen alle opleidingsniveaus werkte in 2002 meer dan de helft van de personen wel eens op onregelmatige werktijden. Hierin zit weinig verschil tussen mensen met een verschillende opleiding. De tijden waarop onregelmatig gewerkt wordt, verschillen wel per opleidingsniveau.

5. Werkzame beroepsbevolking 15-64 jaar, onregelmatige werktijden, naar opleidingsniveau, 2002

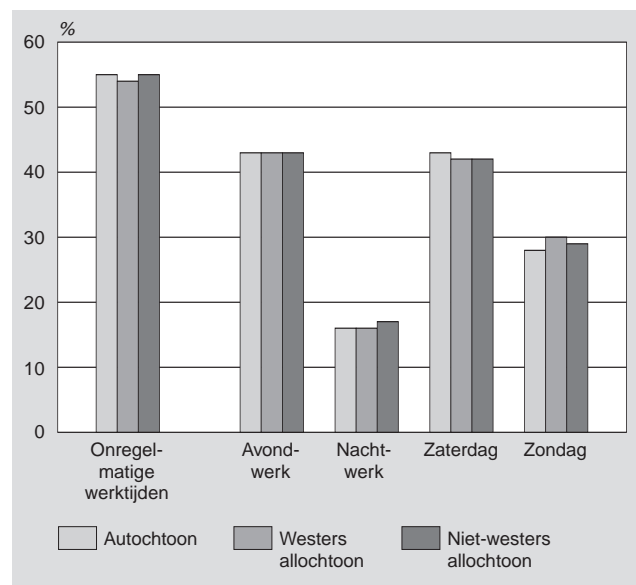

Zo werken personen met alleen basisonderwijs relatief vaak 's nachts. Daar staat tegenover dat zij het minst van allemaal werken in de avonduren en op zondag. Mensen met een havo/vwo of mbo diploma zijn koplopers wat betreft het 's nachts en op zondag werken. Daarnaast werken zij, samen met de mavo/vbo-ers, veel op zaterdag. Hbo- en universitair geschoolden werken veel in de avonduren. Zij werken minder vaak in de nacht of op zaterdag. Het overwerken in de avonduren wordt in principe niet meegeenomen bij het beantwoorden van de vragen naar onregelmatige werktijden. Toch is het niet helemaal uit te sluiten dat de hoge score op avondwerk van de hoogopgeleiden voor een deel te verklaren is doordat zij langer doorwerken, of 's avonds thuis nog werken.

3.6 Nauwelijks verschillen in onregelmatige werktijden tussen autochtonen en allochtonen

Er zijn nauwelijks verschillen tussen autochtonen en allochtonen met betrekking tot het werken op onregelmatige werktijden. Zowel 's avonds, 's nachts als in het weekend zijn de verschillen tussen autochtonen en allochtonen verwaarloosbaar.

6. Werkzame beroepsbevolking 15-64 jaar, onregelmatige werktijden, naar herkomst, 2002

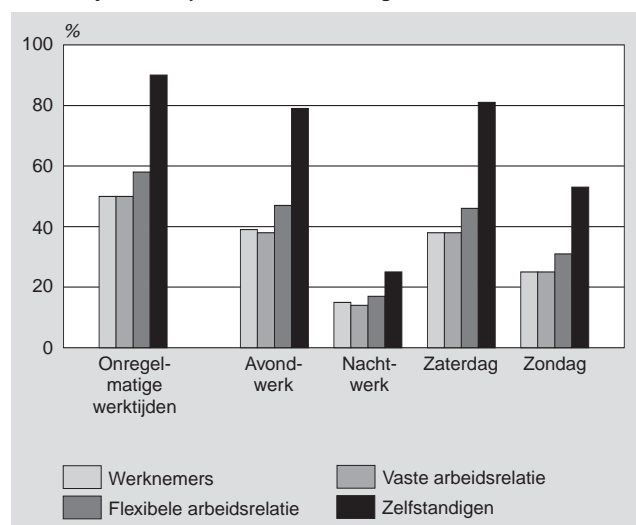

4. Onregelmatige werktijden naar kenmerken van de werkring

4.1 Meeste zelfstandigen werken wel eens op onregelmatige tijden

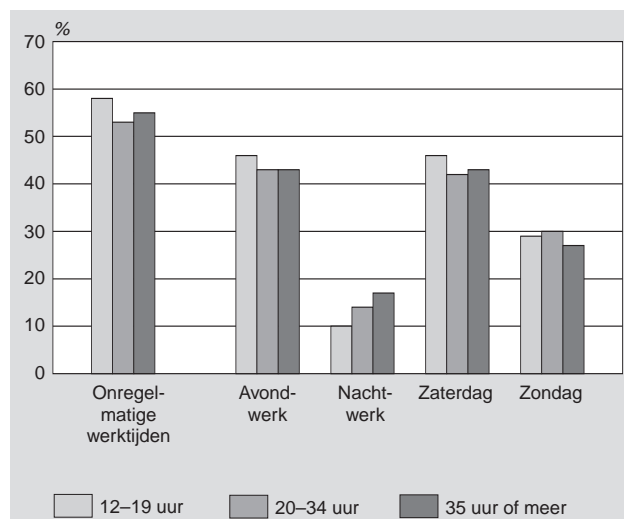
In 2002 werkten negen van de tien zelfstandigen wel eens op onregelmatige tijden. Er werken zowel 's avonds, 's nachts als in het weekend relatief meer zelfstandigen dan werknemers. Acht van de tien zelfstandigen werkt wel eens op zaterdag of in de avonduren. Ruim de helft van hen werkt ook wel eens op zondag. Bovendien werkt een kwart ook nog 's nachts.

7. Werkzame beroepsbevolking 15-64 jaar, onregelmatige werktijden, naar positie in de werkring, 2002

Van alle werknemers werkt de helft op onregelmatige tijden. Daarbij is er een duidelijk verschil tussen werknemers met een vast en een flexibel dienstverband. De flexwerkers werken veel vaker op onregelmatige tijden. Flexwerkers

8. Werkzame beroepsbevolking 15-64 jaar, onregelmatige werktijden, naar arbeidsduur, 2002

werken, net als de zelfstandigen, vooral op zaterdag en in de avonduren.

4.2 Minste onregelmatige tijden bij grote deeltijdbanen

Personen met grote deeltijdbanen (20-34 uur per week) werken minder vaak op onregelmatige werktijden dan mensen met een kleine deeltijdbaan en dan voltijders. Mensen met een voltijdbaan werken met name meer 's nachts dan mensen met een deeltijdbaan. Het werken in de avonduren en op zaterdag komt het meest voor bij mensen die 12-19 uur per week werken.

4.3 In de horeca wordt het meest op onregelmatige tijden gewerkt

In de horeca werkten in 2002 negen van de tien werkenden op onregelmatige tijden. Daarmee is de horeca de bedrijfstak waarin het meeste gewerkt wordt op onregelmatige tijden. Ook in de landbouw werkt meer dan driekwart wel eens op ongebruikelijke tijden. Verder wordt er veel op onregelmatige tijden gewerkt in de cultuur en overige dienstverlening, vervoer en communicatie en in de handel.

De top vijf van bedrijfstakken waar in de avonduren wordt gewerkt, verschilt maar op één punt van de top vijf van bedrijfstakken met onregelmatige werktijden. Op nummer vijf staat het onderwijs. Bijna de helft van de mensen die werken in het onderwijs zeggen wel eens 's avonds te werken. Het nakijkwerk dat docenten thuis doen, wordt meegerekend bij het avondwerk. Dit verklaart waarom relatief veel mensen in het onderwijs 's avonds werken.

Ook de top vijf van bedrijfstakken waar 's nachts wordt gewerkt kent maar één verschil met de top vijf van bedrijfstakken met onregelmatige werktijden. De sector gezondheids- en welzijnzorg, op plaats vier, is hier de uitzondering. Een kwart van de werknemers in deze sector werkt wel eens 's nachts.

Staat 2
Top vijf bedrijfstakken met onregelmatige werktijden, 2002

Onregelmatige werktijden					
Totaal ¹⁾	Avondwerk	Nachtwerk	Zaterdag	Zondag	
1 horeca	horeca	horeca	horeca	horeca	
2 landbouw	landbouw	vervoer en communicatie	landbouw	landbouw	
3 cultuur en ov. dienstverlening	cultuur en ov. dienstverlening	landbouw	cultuur en ov. dienstverlening	gezondheids- en welzijnszorg	
4 vervoer en communicatie	vervoer en communicatie	gezondheids- en welzijnszorg	handel	cultuur en ov. dienstverlening	
5 handel	onderwijs	cultuur en ov. dienstverlening	vervoer en communicatie	vervoer en communicatie	

Ook bij het werken op zaterdag en zondag verschijnen geen verrassende bedrijfstakken in de top vijf. De bedrijfstakken waar op zaterdag wordt gewerkt zijn zelfs precies gelijk aan de bedrijfstakken in het totaaloverzicht van werken op onregelmatige tijden. Bij het werken op zondag staat de gezondheids- en welzijnszorg op nummer drie. Bijna de helft van de werknemers in deze sector werkt wel eens op zondag.

Technische Toelichting

Alle gegevens uit dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

In dit artikel worden cijfers gepresenteerd over de werktijden van personen. Aan mensen is gevraagd of ze wel eens 's avonds, 's nachts of in het weekend werken. Ook wordt gevraagd of mensen in ploegendienst werken. Bij personen met meer dan één werkkring is alleen naar de werktijden van de eerste werkkring gevraagd. Dit is de werkkring waarin een persoon de meeste uren per week werkt.

Vanaf oktober 1999 zijn de volgende vraagstellingen met betrekking tot werktijden in de EBB opgenomen:

Vraag 1: Avond

de volgende vragen gaan over uw normale werktijden.

Werkt u wel eens 's avonds, dat wil zeggen tussen 7 uur 's avonds en 12 uur 's nachts?

(Enquêtrice opmerking: Overuren niet meerekenen)

- 1. Ja, regelmatig
- 2. Ja, soms
- 3. Nee

Vraag 2: Nacht

Werkt u wel eens 's nachts, dat wil zeggen tussen 12 uur 's nachts en 6 uur 's morgens?

(Enquêtrice opmerking: Overuren niet meerekenen)

- 1. Ja, regelmatig
- 2. Ja, soms
- 3. Nee

Wanneer **Avond** = nee én **Nacht** = nee, dan volgt vraag 5: **Zaterdag**;

Wanneer Avond = nee of Nacht = nee en de respondent is géén werknemer, dan volgt vraag 5: **Zaterdag**;

Wanneer Avond nee of Nacht nee en de respondent is werknemer, dan volgt vraag 3: **PloegenD**.

Vraag 3: PloegenD

Werkt u in deze werkkring in ploegendienst?

(Enquêtrice opmerking: Bedoeld wordt het werken in 2 of meer verschillende ploegen)

- 1. Ja, gewoonlijk
- 2. Ja, soms
- 3. Nee

Wanneer **PloegenD** = Ja, gewoonlijk, dan volgt vraag 4: **N_Ploeg**;

Anders volgt vraag 5: **Zaterdag**.

Vraag 4: N_Ploeg

Hoeveel ploegen telt de ploegendienst?

(Enquêtrice opmerking: Kies uit 2, 3, 4 of 5 (= 5 of meer))

Vraag 5: Zaterdag

Werkt u in deze werkkring wel eens op zaterdag?

- 1. Ja, regelmatig
- 2. Ja, soms
- 3. Nee

Vraag 6: Zondag

En op zondag?

- 1. Ja, regelmatig
- 2. Ja, soms
- 3. Nee

Tabel 1
Werkzame beroepsbevolking 15–64 jaar, regelmatige en onregelmatige werktijden, 2000–2002

	2000	2001	2002
	<i>x 1 000</i>		
Totaal ¹⁾	6 917	7 062	7 125
Regelmatige werktijden	2 983	3 159	3 231
Onregelmatige werktijden	3 929	3 900	3 892
Avondwerk	3 056	3 046	3 089
Nachtwerk	1 137	1 136	1 121
Zaterdag	3 130	3 108	3 067
Zondag	1 968	1 962	2 012
	%		
Regelmatige werktijden	43	45	45
Onregelmatige werktijden	57	55	55
Avondwerk	44	43	43
Nachtwerk	16	16	16
Zaterdag	45	44	43
Zondag	28	28	28

¹⁾ Inclusief onbekenden.

Tabel 2
Werkzame beroepsbevolking 15–64 jaar, regelmatige en onregelmatige werktijden, 1992–1998

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
	<i>x 1 000</i>						
Totaal ¹⁾	5 885	5 925	5 920	6 063	6 187	6 400	6 609
Regelmatige werktijden	3 028	3 170	3 110	3 143	3 172	3 272	3 318
Onregelmatige werktijden	2 833	2 744	2 797	2 887	2 998	3 114	3 271
	%						
Regelmatige werktijden	52	54	53	52	51	51	50
Onregelmatige werktijden	48	46	47	48	49	49	50

¹⁾ Inclusief onbekenden.

Tabel 3
Werkzame beroepsbevolking 15–64 jaar, regelmatige en onregelmatige werktijden, naar persoonskenmerken, 2002

	Totaal ¹⁾	Regelmatige werktijden	Onregelmatige werktijden				
			Avondwerk	Nachtwerk	Zaterdag	Zondag	
	x 1 000	%					
Totaal ¹⁾	7 125	45	55	43	16	43	28
Geslacht							
Mannen	4 211	43	57	45	19	45	28
Vrouwen	2 914	48	52	41	12	40	28
Leeftijd							
15–24 jaar	847	41	59	46	15	50	28
25–34 jaar	1 904	47	53	41	17	42	27
35–44 jaar	2 033	45	55	44	17	43	30
45–54 jaar	1 676	45	55	44	15	42	29
55–64 jaar	665	47	53	41	12	41	27
Opleidingsniveau							
Basisonderwijs	516	47	53	37	16	41	22
Mavo/vbo	471	45	55	43	15	47	27
Havo/vwo/mbo	3 101	44	56	44	18	47	31
Hbo	1 398	48	52	45	12	34	26
Universitair	683	47	53	45	13	35	29
Herkomst							
Autochtoon	5 961	45	55	43	16	43	28
Westerse allochtoon	641	46	54	43	16	42	30
Niet-westerse allochtoon	523	45	55	43	17	42	29

¹⁾ Totaal = inclusief onbekenden.

Tabel 4
Werkzame beroepsbevolking 15–64 jaar, regelmatige en onregelmatige werktijden, naar kenmerken van de werkring, 2002

	Totaal ¹⁾	Regelmatige werktijden	Onregelmatige werktijden				
			Avondwerk	Nachtwerk	Zaterdag	Zondag	
	x 1 000	%					
Totaal ¹⁾	7 125	45	55	43	16	43	28
Positie in de werkring							
Werknemers	6 337	50	50	39	15	38	25
Vaste arbeidsrelatie	5 849	50	50	38	14	38	25
Flexibele arbeidsrelatie	488	42	58	47	17	46	31
Zelfstandigen	788	10	90	79	25	81	53
Arbeidsduur							
12–19 uur	649	42	58	46	10	46	29
20–34 uur	1 826	47	53	43	14	42	30
35 uur of meer	4 650	45	55	43	17	43	27
Bedrijfstak							
Landbouw	199	22	78	59	28	75	51
Industrie	1 023	53	47	35	18	34	19
Energie- en waterleidingbedrijven	38	62	38	31	18	30	25
Bouwnijverheid	473	63	37	24	8	31	12
Handel	1 060	34	66	47	6	57	23
Horeca	221	9	91	81	37	84	76
Vervoer en communicatie	418	31	69	55	34	56	37
Financiële instellingen	276	67	33	27	3	19	8
Zakelijke dienstverlening	894	55	45	37	10	31	21
Openbaar bestuur	549	58	42	36	17	30	25
Onderwijs	483	46	54	48	3	25	16
Gezondheids- en welzijnszorg	1 022	43	57	48	25	49	46
Cultuur en overige dienstverlening	314	27	73	59	19	63	42
Onbekend	154	43	57	48	17	45	31

¹⁾ Totaal = inclusief onbekenden.